

grenada: een kruidnagel in de europese pers^(°)

jan drijvers
jan servaes

Kranten geven dé werkelijkheid niet weer; ze leveren ons een beeld van de werkelijkheid: één beeld, hún beeld.

Net als een filmregisseur kiest de journalist zijn camerastandpunt, cast zijn acteurs, selecteert zijn decors en vormt zo zijn boodschap.

Al lijkt het soms even evident dat camera, acteurs en decors de reporter hún visie opdringen.

Nieuws als produkt

Deze visie op nieuwsproduktie steunt op drie — door onderzoek geschraagde — premissen:

* Vooreerst is nieuws een *cultureel produkt*. Nieuws dompelt ons niet onder in een stroom van pure feiten, serveert ons geen venster óp de wereld. Daarvoor zit zijn raam te sterk ingemetseld in die wereld. Door zijn onvermogen buiten het huis te staan waarover hij bericht, dient het nieuws ons eerder tot bril dan als venster. Een bril waarvan de kleur van de glazen geslepen en de vorm van het montuur gelast zijn door het politiek, economisch en cultureel systeem waarin de krant verschijnt: "(news) is a cultural product and the accounts and description of the world which it gives are produced from within a specific interpretative framework". (1)

* Ten tweede wordt de nieuwsproduktie, naast deze institutionele factoren, ook beïnvloed door de *organisatie* waarin het tot stand komt. De nieuwsmaker moet werken met de — vaak beperkte — middelen die hem ter beschikking staan,

levert zijn produkt dikwijls onder tijdsdruk af en valt hierbij terug op "geroutineerde beroepspraktijken". Dit *professionalisme* van de journalist levert hem een specifiek en gelegitimeerd werkelijkheidsparadigma om de gebeurtenissen te verslaan (2) en draagt bij het grote publiek eenzelfde perceptie van nieuws over.

* Naast deze structurele kenmerken dient nieuws ook gezien als een maaksel van journalisten die — al dan niet bewust — een aantal feiten selecteren en interpreteren op basis van een niet altijd even duidelijk afgelijnde en consistente maatschappijopvatting (3). Samengevat willen we *nieuws* dan ook beschouwen als *het resultaat van een samenspel op basis van institutioneel gedetermineerde en collectief bepaalde keuzen onder heersende economische, politieke en culturele belangentegenstellingen*.

De mythe van het nieuws

Net zoals een cineast door scenario, kadring, camerahandeling en montage zijn publiek niet alleen rationeel bij zijn film betreft, maar ook — en vaak "hoofdzakelijk" — diens gevoelens wil betokkelen, deelt een journalist niet alleen feiten mee, maar brengt hij ook meer subjectieve en emotionele aspecten over. Nieuws is niet alleen een voertuig voor het rationele of het cognitieve, maar ook voor het irrationale en het intuïtieve.

Zo draagt de nieuwsproduktie bij tot het maatschappelijk *proces* van ideologi-

sche socialisatie (ideation), de creatie van een algemene invalshoek op de werkelijkheid, met sterke affectieve en subjectieve componenten. In deze visie is de impact van het nieuws niet louter rationeel, maar heeft het ook een meer ideologische of *mythische* dimensie. Hartley (4) heeft er met zijn uitspraak "*news is a myth-maker*" op gewezen dat nieuws één van de ideologische mechanismen is waarbij mythische thema's doorgegeven worden. Het zijn juist deze mythen waar rond nationale culturen gestructureerd zijn en die de basis vormen van hun identificatieproces als groep en van hun lotsbepaling: "Myths function more at the unintentional, symbol level, defining that which a national society is trying to become" (5). Nu geldt volgens White dat "mythological functions are likely to be especially strong at times of national crisis, rapid change or external threat" (6). Zulk een periode, die een geschikte voedingsbodem voor mythen vormde, leek ons de invasie van Grenada in 1983.

Grenada als test-case

De keuze om de berichtgeving over de invasie van Grenada als onderwerp te kiezen van een onderzoek naar de manier waarop de pers het nieuws concipieert, willen we op verschillende gronden verantwoorden.

Vooreerst speelde een praktische en organisatorische reden mee: door onze deelname aan een internationale vergelijkende studie m.b.t. de berichtgeving over de Grenada-crisis in de Caraïbische,

Amerikaanse, Canadese en Westeuropese pers (7), beschikten we reeds over een basis aan data die we — ondanks het ietwat andere onderzoekskader — door middel van een eigen verwerking aan ons opzet konden aanpassen.

Daarnaast levert de invasie op Grenada ons een ideale test-case om enkele van onze bovengeciteerde visies op nieuws aan de praktijk te toetsen.

1. Als de produktie van nieuws beïnvloed wordt door het politieke, economische en culturele systeem waarin de krant gedijt, dan kan men zich eraan verwachten dat, naargelang de houdingen van de betrokken regeringen en publieke opinies t.a.v. een internationaal nieuwsfeit gelijk lopen dan wel verschillen, ook de berichtgeving over dat feit eenzelfde c.q. een ander perspectief zal weerspiegelen. Door onze gegevens uit het internationale onderzoek kunnen we dit aan de hand van de Grenada-crisis toetsen, zowel voor Europa als geheel t.o.v. de andere aan het onderzoek deelnemende regio's als voor de onderzochte Europese landen onderling.

2. Samen met de aanval van Amerikaanse vliegtuigen op Lybië en de wapenleveringen van de V.S. aan Iran — annex de contra's in Nicaragua —, blijft de inval van een voornamelijk uit Amerikaanse soldaten bestaande troepenmacht op het eiland van Grenada (25 oktober 1983) één van de meest recente internationale conflicten die beantwoorden aan wat White ideale teelaarde noemt waarin mythen gedijen: een periode van (inter)nationale crisis en buitenlandse bedreiging. De coup van een linkse militaire groep (o.l.v. Coard en Austin) en de moord op de eveneens socialistische leider Bishop, werd door Reagan beschouwd als zulk een bedreiging voor de veiligheid van de V.S. Na een lange periode van "low profile" inzake buitenlandse politiek kan Reagan na de invasie op Grenada weer de titel van grootmacht claimen voor zijn natie:

"Our days of weakness are over; our military forces are back on their feet and standing tall."

Grenada kan bijgevolg exemplarisch gesteld worden om te onderzoeken hoe nieuws wordt ingeschakeld in de produktie van mythen.

Het ligt dan ook in ons opzet om enkele mythen m.b.t. de berichtgeving over de Grenadese crisis in een zestal Westeuropese kranten bloot te leggen.

3. Door het instellen van een perscen-

suur gedurende de vier eerste dagen van de invasie geeft Grenada ons nog een extra invalshoek voor ons onderzoek, namelijk: de weerslag van zulk een censuur op de aard van de berichtgeving en haar gevolgen. Meer specifiek willen we nagaan of het hanteren van censuurmaatregelen bevorderend dan wel belemmerend heeft gewerkt op de culturele kleuring en de mythe-creatie in de berichtgeving.

Op zoek naar een methodologisch kader

Een fundamenteel probleem bij het onderzoek naar meer structurele en subjectieve componenten van het nieuws is hoe men dit methodisch kan onderzoeken. De traditionele onderzoeksmethoden m.b.t. de nieuwsproduktie richten zich vooral op de rationalistische aspecten van het nieuws en houden zich daarom voornamelijk bezig met "transmissieproblemen": selectie, vertaling, controle, keuze en effect van het nieuws.

Een nieuwe onderzoeksmethodiek kan slechts na vallen en opstaan tot stand komen. Bovendien houdt ons onderzoek de beperking in dat we ons dienden te baseren op internationaal vastgelegde, vooral kwantitatief gerichte, inventarisings- en coderingsafspraken.

Het verschil in aanpak schuilt in onze andere manier van het verwerken van de data die ons over de "inhoud" en de "organisatiestructuur" van de berichtgeving over Grenada in de Europese pers ter beschikking stonden. We zijn met andere woorden noodgedwongen vertrokken van enkele vragen uit het klassieke onderzoek: de graad van belangstelling van de Europese pers voor Grenada; het over dan wel onderbelichten van bepaalde onderwerpen, thema's, invalshoeken of standpunten; het gebruik van bronnen bij de nieuwsgaring, de "newsflow" tijdens de vier dagen van censuur; maar we hebben er een ander "rooster" over gelegd. In plaats van de klassieke tekstanalyse hebben we namelijk geopteerd voor een *thema-analyse*.

Beardsworth (8) wijst er op dat zulk een thema-analyse eerder exploratief dan hypothese-testend van aard is. Men gaat op zoek naar een aantal significante kenmerken, frequenties of gegevens en poogt deze te verklaren en te interpreteren. Bij een tekstanalyse daarentegen zal men trachten het voorradige feitenmateriaal inhoudelijk te toetsen aan een aantal vooraf geformuleerde hypothesen.

de grondstof voor het onderzoek

Bij het zoeken naar de "grondstof" voor ons onderzoek hebben we geopteerd voor de berichtgeving over Grenada in zes Europese "kwaliteitskranten": de Franse krant 'Le Monde', de Westduitse 'Frankfurter Allgemeine Zeitung', het Spaanse dagblad "El Pais", de Engelse "The Times", "Het NRC-Handelsblad" uit Nederland en de Zwitserse "Neue Zürcher Zeitung". De keuze voor kwaliteitskranten is voornamelijk ingegeven door het feit dat deze bladen in min of meerdere mate fungeren als "opinion leaders" voor hun respectieve politieke, economische of culturele wereld (9). Daarenboven besteden deze elitepapers meer aandacht aan buitenlands en duidend nieuws en trekken daar voldoende middelen (bv. eigen correspondenten) voor uit. Zo kunnen we van enig "beleid" terzake gewagen waarbij we de organisatorische aspecten die — zoals we reeds supra aangaven — mee een rol spelen in het nieuwsproduktieproces, voor de verschillende betrokken kranten min of meer kunnen gelijkgeschakelen.

Als *onderzoekperiode* hebben we niet gekozen voor de meer gebruikelijke geconstrueerde week, maar hebben alle kranten in de periode van 13 oktober 1983 (de dag waarop Bishop huisarrest kreeg) tot en met 20 november 1983 (vijf dagen na het installeren van de nieuwe interim-regering) onder de loep genomen.

Nieuws uit Grenada: een gekleurd produkt

Het hoeft allicht weinig betoog dat de belangstelling voor een land in de buitenlandse berichtgeving niet of nauwelijks correleert met de geografische omvang van dat land. Indien dat wel zo was, zouden onze kranten hun aandacht eerder op Groenland dan op de Falklands moeten richten. Ook "strategische ligging" of "politiek belang" zijn geen directe graadmeter voor de interesse van de nieuwsmakers. Sinds het invoeren van de domino-theorie kan aan elke plaats ter wereld zulk een geo-politiek belang worden toegedicht.

In het internationaal onderzoek waartoe wij een bijdrage leverden, stond de hypothese voorop dat het belang dat de pers aan de Grenadese invasie zou wijden, afhankelijk zou zijn van de nabijheid of betrokkenheid ten aanzien van het eiland. Onze analyse geeft aan dat het hier niet

louter om een geografisch gegeven handelt, maar dat nabijheid of betrokkenheid moeten ingeschat worden binnen het samenspel tussen politieke, economische en culturele rationales die de opstelling van een natie en haar pers bepalen t.o.v. het te onderzoeken onderwerp. Op die gronden valt het verschil in aandacht te verklaren tussen de onderscheiden Europese kranten in hun berichtgeving over Grenada.

Al is elke keuze van indicatoren die de belangstelling van een krant voor een bepaald onderwerp aanduiden relatief (wij onderzoekten achtereenvolgens het aantal artikels, de paginering, de grootte in oppervlakte, het primaire of secundaire karakter van de bron, het al dan niet verwoorden van een standpunt en de aanwezigheid van illustratiemateriaal) - uit onze resultaten mag blijken dat al deze indicatoren in hun totaalbeeld een duidelijk onderscheid in betrokkenheid aangeven tussen de zes onderzochte kranten (10).

Uit de som van de onderzochte indicatoren komt "The Times" naar voren als de krant die het meest belang hecht aan de verwickelingen op het eiland. Ze publiceerde het grootste aantal artikels, maakte het meest frequent gebruik van eigen nieuwsbronnen en behaalt op alle indicatoren een score die hoger ligt dan de gemiddelde Europese krant.

Van al de betrokken Europese landen is het nu net Groot-Brittannië dat het sterkst met Grenada begaan is (geweest). De redenen hiervoor zijn zowel historisch, politiek als economisch. Historisch heeft Groot-Brittannië 300 jaar lang de rol van kolonisator in het Caraïbisch gebied vervuld. Politiek en onrechtstreeks ook economisch ressorteert Grenada onder de Britse Commonwealth. Afgezien van deze historisch gegroeide banden kan de geëxciteerde houding van de Britse regering en pers ook verklaard worden in het licht van de Brits-Amerikaanse samenwerking. Had den de V.S. m.b.t. hun buitenlands beleid in het verleden in de regering Thatcher steeds hun meest trouwe bondgenoot gevonden (cfr. de Falklandcrisis), dan leidde het niet raadplegen van de Britse regering en het verwaarlozen van de Britse belangen door de V.S. nu tot een diplomatieke rel tussen beide landen.

Alhoewel niet direct betrokken bij de invasie valt de interesse van de Nederlandse pers voor Grenada politiek - ethisch te

verklaren.

Naast haar sterke traditie om in internationale materies meestal de zijde van de underdog te kiezen, spiegelde de Nederlandse pers de gebeurtenissen op Grenada vóór de invasie aan een gelijkaardig scenario in hun pas onafhankelijk geworden kolonie Suriname, een jaar voordien.

Waar Nederland toen diplomatieke en economische druk verkoos boven militair optreden, werd de invasie van Grenada nu aandachtig gevolgd en vergeleken. Dit blijkt uit het feit dat de "N.R.C." het hoogste aantal frontpagina-artikels en foto's afdruckte.

Vanuit een gelijkaardige koloniale achtergrond valt ook de Spaanse belangstelling voor de invasie van Grenada te begrijpen. Na het herstel van de democratie heeft de Spaanse buitenlandse politiek zich vooral naar het Latijns-Amerikaanse continent gericht, waarbij het m.b.t. de daar aanwezige conflicthaarden vaak van de V.S.-politiek afwijkende oplossingen voorstond. Deze betrokkenheid blijkt ook uit het onderzoek van "El Pais" dat na "The Times" het hoogst scoort op de indicatoren van belangstelling. Zo besteedde El Pais het hoogste aantal lange artikels aan Grenada en pakte het uit met de meeste opiniërende stukken.

Frankrijk, West-Duitsland en Zwitserland waren, wanneer we ze vergelijken met de drie voorgaande Westeuropese landen, minder betrokken bij de affaire Grenada. Dit vindt ook zijn weerslag in "Le Monde", de "Frankfurter Allgemeine" en de "Neue Zürcher Zeitung" die eerder als een koele observator de invasie volgden en op onze indicatoren dan ook alle ongeveer even laag scoren.

Deze voornamelijk kwantitatieve studie van de indicatoren laat ons een idee over het belang dat de onderscheiden Europese kranten aan de invasie op Grenada hechtten. Dit heeft ons op een eerste spoor gezet om binnen de zichtbare sociale, politieke en culturele context, de motieven voor deze interesse te achterhalen. Om na te gaan welke ideologische en irrationele motieven, die zich al dan niet in een mythisch schema laten inpassen, aan bod kwamen, dienen we meer in de diepte te analyseren.

grenada: een mythisch slagveld

Mythische elementen in de nieuwsbe-

richtgeving zijn moeilijk tot hun puurste verschijningsvorm te distilleren. De hoofdoorzaak hiervan ligt in hun subjectieve karakter. Een bijkomende hypothese in ons onderzoek vormt het "elite"-karakter van de door ons geraadpleegde kranten. Kwaliteitskranten tenderen naar een meer rationele, op feiten gebaseerde verslaggeving waarin subjectieve elementen dan ook moeilijker deduceerbaar zijn dan in populaire massakranten. Daarenboven richt ons onderzoek zich op kranten uit Europese landen die, voorbehoud gemaakt voor Groot-Brittannië, bij het besproken conflict zelf niet als actoren betrokken geweest zijn. En tenslotte moeten we er rekening mee houden dat de boodschap van een mythe zowel in haar zichtbare inhoud als in haar onderliggende structuur verrat kan zitten.

Het door ons uitgevoerde subject-onderzoek kan ons op een eerste spoor zetten. De hier verzamelde gegevens (11) zijn verkregen door in elk van de geselecteerde krant artikels bij de codering één of twee thema's aan te stippen die in dat artikel, met inbegrip van de titel, de meeste aandacht kregen.

Een eerste conclusie die we hieruit kunnen trekken is dat de Grenadese crisis door de Europese pers op de eerste plaats verslaan werd als een oorlogsroman in een exotisch kader. Bijna de helft van de artikels (45%) geeft een beschrijving van de invasie en handelt over het dodental, de toestand op het eiland, de executie van Bishop, de interim-regering, de gevangenen, de zgn. geheime documenten, het massagraf. Al deze artikels dragen bij tot wat Krzeminski "eine Thematisierung der symbolischen Funktionen des Kriegsgeschehens" noemt (12). Deze voorstelling van geweld als middel tot conflictoplossing heeft een sterke mythische geladenheid. Militaire kracht wordt hier gezien als een ordescheppende kracht in een situatie van chaos, en werd ook als zodanig verantwoord door president Reagan: "We got there just in time to protect innocent lives, end chaos and restore law and order".

De aantrekkingskracht van het ontplooiën van militaire middelen op de pers mag nog het duidelijkst blijken uit haar berichtgeving over het eiland na de invasie. Ondanks de ingrijpende maatschappelijke wijzigingen na de invasie is Grenada, net als vroeger, nu nog slechts goed als kruidnagel in ons totale nieuwsaanbod.

Een tweede relevante conclusie luidt dat het globale politieke kader waarbinnen het conflict zich afspeelde, duidelijk op de oost-west-as gesitueerd wordt.

Van een noord-zuid conflict — een rijke geïndustrialiseerde natie valt een onooglijk klein en arm eiland binnen — valt er uit de berichtgeving weinig of niets te merken. Ondanks de aanwezigheid van Caraïbische soldaten in de invasie-troepen, wordt slechts in 3% van de artikels op de Caraïbische dimensie van de problematiek ingegaan. De Britse pers uitgezonderd, vinden de Europese kranten evenzeer als de V.S.-regering dat de Britten hooguit een bijrol te spelen hebben. Dit nochtans reële west-west conflict tussen beide bevriende naties, krijgt beduidend minder aandacht dan het "verbeelde" conflict tussen oost en west. In 195 verhalen wordt de U.S.A. betiteld als hoofdrolspeler in het gebeuren, waarbij vooral officiële standpunten worden verwoord. De tegenstander lijkt echter in mindere mate het duo Bishop/Coard dan wel de Sovjet-Unie, hoewel die op geen enkel moment actief aan het conflict heeft deelgenomen. In 110 artikels wordt de houding en de reactie van de communistische wereld, hetzij vanuit Havana, hetzij vanuit Moskou, als hoofdthema aangevoerd.

Het latente grootmacht-conflict was voor de Europese pers veruit interessanter dan alle andere gebeurtenissen. Tot eenzelfde conclusie komt ook Krzeminski die voor zijn doctoraatsscriptie o.a. de berichtgeving over Grenada via de Westduitse radio analyseerde. Ook voor Krzeminski is duidelijk "die Tendenz spürbar, den Ereigniskomplex auf der Folie eines schematischen Ost-West Dualismus zu interpretieren" (12). Hierbij merkt hij op: "In der Aufarbeitung der Reaktionen wird den Stellungnahmen der U.S.A. insbesondere auch die Betroffenheit der UdSSR gegenübergestellt", waarbij "die spezielle Affinität Grossbritanniens und des Commonwealth zu dem Interventionsvorgang schliesslich völlig überlagert wird" (14).

De herleiding van een complexe gebeurtenis tot een louter ééndimensionaal gegeven bekleedt de Amerikaanse invasie op Grenada met een tweede symboolfunctie. Wat eerst een interessant randgegeven was — de reactie van Moskou op de inval — wordt door de pers systematisch verheven tot het fundamentele betekenischema. Door de krijgshande-

lingen te laten interpreteren op basis van voor het wereldforum bedoelde houdingen en reacties, opent de pers a.h.w. een tweede front. Op dit front ontspint zich een denkbeeldige strijd tussen oost en west, tussen "vrije wereld" en "communisme".

De schematische wijze waarop de Europese pers de Grenada-invasie eenzijdig belicht, blijkt niet alleen uit het door ons doorgevoerde subject-onderzoek.

Uit verdere extrapolatie van ons databestand valt op dat de standpunten van de V.S. en de communistische wereld niet alleen het vaakst worden geciteerd, maar ook in relatieve cijfers veel frequenter het onderwerp uitmaken van geöpinieerde of geduide artikels. Hierdoor worden de twee reeds aangestipte inhoudelijke thema's: de militaire story en de situering ervan binnen het oost-west-kader, nog dikker in de verf gezet. Krant per krant bekomen we eenzelfde, vrijwel uniform beeld (15).

Een onderzoek naar de bronnen en de datelines van het nieuws (16) geeft nog een verdere verfijning van de resultaten en leidt tot het besluit dat het feit dat in de artikels de hoofdklemtoon op het oost-west conflict ligt, gedeeltelijk te maken heeft met de onrechtstreekse wijze waarop de verslaggeving gebeurd is. Alhoewel 45% van de artikels een beschrijving geven van wat zich op Grenada afspeelt, waren slechts 10% van die artikels afkomstig vanop Grenada zelf.

De rest kwam voornamelijk vanuit de V.S. of West-Europa.

Ruim 40% van de gebruikte informatie werd hierbij geleverd door nieuwsagentschappen, met een lichte voorkeur voor de Amerikaanse agentschappen (vooral A.P.) ten nadele van de eigen Europese nieuwsgagers.

Daar noch de nieuwsagentschappen noch de individuele correspondenten een on-bemiddelde toegang tot de feiten hadden, baseerden ze zich voornamelijk op secundaire bronnen (in de V.S. voornamelijk regeringsfunctionarissen en militaire experts) of wierpen ze zich op discussies die bij hun klanten of collega's gevoerd werden, te weten de speculaties over en de commentaren op de mogelijke gevolgen van de invasie voor de krachtsverhoudingen tussen de twee grote machtsblokken. Een mooie illustratie hiervan levert een overzicht van de geselecteerde datelines, de standplaatsen van de correspondenten of nieuwsagentschappen wier stukken werden opgeno-

men en/of verwerkt.

Men kan moeilijk om het feit heen dat de wijze waarop de — ook Europese — pers de invasie van Grenada geschematiseerd en gesymboliseerd heeft tot een gewelddadig conflict tussen oost en west, functioneel is geweest voor de initiators van die invasie, met name de regering Reagan. De klemtoon op de militaire kracht en de strijd tegen het communisme waren immers net die topics waarin Reagan (ir)rationalisering zocht voor de interventie, waarbij de beoogde terreinwinst zich veel verder uitstrekte dan de stranden van Grenada.

Ongeacht het standpunt pro of contra dat de Europese pers verwoordde, was het feit alleen al dat die kranten de invasie aan de globale oost-west tegenstelling spiegelden, functioneel voor de ideologische inkleuring van de regering Reagan.

Door in eerste instantie in geuren en kleuren (maar —in tegenstelling tot Vietnam— zonder bloed) de ontplooiing van militair materiaal en personeel te beschrijven, hielp de pers de V.S. haar blaazen inzake buitenlandse politiek voor het thuisfront terug op te poetsen. En wanneer na enige tijd — wat gerokken door de perscensuur — al te duidelijk dreigde te worden hoe ongelijk de strijd wel was, heette de tegenstander niet meer het Grenadese leger, maar het wereldcommunisme.

Zelfs het feit dat de Europese pers de Britse nationale belangen in dit perspectief verwaarloosde, had voor de V.S. een ideologische symboolfunctie: in een West-Europa dat gekweld zat met het vraagstuk van de middellange afstandraketen, kende ieder weer zijn plaats. De Amerikaanse regering wist met andere woorden de door haar beoogde dubbele tekenfunctie (naar het thuisfront en de wereldopinie) ongeschonden door de Europese pers te sluizen.

grenada: een mistig slagveld: effecten van censuur

In confrontatie met soortgelijke resultaten knelt en kwelt bij de wetenschapper de vraag of zulk een ideologische inkleuring van een nieuwsfeit als een ongewild effect dient beschouwd te worden, dan wel als het resultaat moet gezien van een doelbewuste manipulatie.

Met betrekking tot de berichtgeving over de invasie van Grenada wordt het ons

echter op dit vlak wat eenvoudiger gemaakt. Gedurende de eerste vier dagen van de invasie greep de V.S.-regering immers formeel in de nieuwsvergaring in door het eiland ontoegankelijk te verklaren voor de buitenwereld. Deze censuurmaatregel — van een westerse regering — kaderde in wat The New York Times "the desinformation campaign of the Reagan Administration on the Grenada invasion" heeft genoemd.

Bij het ontbreken van de schuldvraag interesseerde het ons voornamelijk hoe deze censuur in concreto werkt, en welk haar zichtbare effecten zijn op de berichtgeving over Grenada in de Europese pers.

De resultaten hiervan zijn minder éénduidig en werden door ons vanuit een dubbele invalshoek belicht.

We zijn er immers vanuit gegaan dat de gevolgen van de censuur zich laten omschrijven als een combinatie van de effecten van een aantal directe ingrepen op het proces van nieuwsvergaring en van effecten die logisch voortvloeien uit de institutioneel gedetermineerde en collectief bepaalde produktiewijzen, eigen aan ons nieuwsproduktieproces.

Om de gevolgen van directe manipulatie te achterhalen, volgden we tijdens de omschreven periode de activiteiten van U.S.I.S., een met de C.I.A. gelieerde informatiedienst van de V.S. regering.

Om de indirecte effecten te meten, deden we ons onderzoek naar thema's, bronnen en datelines van het nieuws nog eens over, maar nu opgesplitst in drie periodes: vóór, tijdens en na de censuur (17).

Opvallend met betrekking tot de handelswijze van U.S.I.S. is dat dit agentschap in de censuurperiode, een erg "low profile" aankleefde. Buiten het feit dat zij enkele beperkte rondritten inrichtte voor een select publiek van journalisten, wordt in de verslaggeving in de Europese pers vóór de invasie nergens uitdrukkelijk naar U.S.I.S. verwezen als bron van nieuwsverstreking, bedraagt haar aandeel tijdens de censuurperiode nauwelijks 1,3%, maar stijgt haar belang na het opheffen van de censuur tot 5% van alle berichten. Die fors toenemende activiteit van U.S.I.S. na het opheffen van de censuur is relatief eenvoudig te verantwoorden: Daar U.S.I.S. tijdens de vier dagen van censuur samen met andere officiële informatiediensten van de Amerikaanse regering het monopolie op de berichtge-

ving over Grenada in handen had, kon U.S.I.S. volstaan met een laag profiel: journalisten en kranten waren sowieso totaal van hen afhankelijk. De hyperactiviteit van U.S.I.S. na het opheffen van de censuur vloeit o.i. voort uit de noodzaak om het journalistieke werk ter plaatse te beïnvloeden, daar deze nu informatie uit de eerste hand kon vergaren. Bevestiging voor deze stelling verkregen we door een deelanalyse van de door U.S.I.S. aangebrachte thema's over de drie periodes (18): waar U.S.I.S. tijdens de censuurperiode vooral in de weer was om de invasie op internationale fora (in de U.N.O.) en in het internationale politieke debat (tegenover de U.S.S.R.) te rechtvaardigen, richt men zijn focus na het opheffen van de censuur terug op Grenada zelf en poogt men nieuw 'feitenmateriaal' aan te dragen (geheime documenten over de relaties tussen Grenada en het oostblok, een massagraf, een geheime cubaanse wapenopslagplaats) om de beweegredenen voor de inval niet in gevaar te brengen c.q. te benadrukken.

Maar ook zonder rechtstreeks in de informatie in te grijpen blijken de gevolgen van de censuur functioneel voor de V.S. Wanneer we ons databestand in drie periodes opsplitsen merkt men uit onze bewerkingen naar thema's, bronnen en datelines dat ook hier de "desinformatie-campagne" haar sporen heeft nagelaten. Met betrekking tot het *subject-onderzoek* is het relevant dat, zo er al over Grenada geschreven werd vóór de invasie, de meeste artikels zich beperken tot een verslag van de gebeurtenissen op Grenada zelf. Vóór de censuurperiode was Grenada voor de Europese pers van weinig of geen internationaal belang. Dat veranderde snel na de invasie. De aandacht van de Europese pers kwam meer en meer te liggen op de rol en reacties van de V.S. en anderen, in het bijzonder van Cuba.

De censuur heroriënteert de interesse van de pers dus, en versterkt zo het reeds geschapen koude oorlogkarakter van het conflict. Dit effect werkt verzwakt door in de na-censuurperiode; hoewel dan tevens een hernieuwde belangstelling voor de toestand op Grenada valt waar te nemen.

Wat de bronnen betreft, daalde de inbreng van de nieuwsagentschappen fors in de censuurperiode. Hoewel de gebeurtenissen op het eiland aan het zicht onttrokken werden, werden toen 6 van de 10

artikels geschreven door speciale correspondenten of, want dat kan niet uitgemakt worden, door desk-redacteers die geen bron vermeldden. De daling van de inbreng van nieuwsagentschappen en 'buitenlandse' kranten tijdens de censuurperiode is algemeen, behalve voor de Amerikaanse bronnen.

Een mogelijke verklaring hiervoor ligt in de bevoorrechte positie die deze agentschappen bekleden door de betrokkenheid van de V.S. in het conflict. Na de opheffing van de censuur stijgt het belang van de Amerikaanse agentschappen, maar deze verhoging is voornamelijk te wijten aan de fors toegenomen activiteit van U.S.I.S..

In deze context is het relevant na te gaan vanwaar de berichten naar de Europese kranten werden gestuurd. Uit dit *dateline-onderzoek* blijkt dat vóór de censuur 15% van de verhalen van op Grenada werden doorgestuurd.

Tijdens de perscensuur slonk dit aantal tot 3,9% van de artikels. Na de censuurperiode lokte Grenada weer correspondenten en agentschappen: bijna 1 artikel op 5 had Grenada als dateline.

Tegelijk met de dalende belangstelling voor Grenada, daalde ook het aantal datelines vanop Caraïbische buureilanden. Daaruit zou men kunnen afleiden dat de correspondenten tijdens de censuurperiode niet in de buurt zijn blijven afwachten, maar naar hun hoofdkantoor en/of hun vaste standplaats zijn teruggekeerd; of dat ze door hun Europese werkgevers buiten spel werden gezet omdat deze laatsten de voorkeur gaven aan nieuws van correspondenten uit die steden waar nog wel wat informatie te rapen viel, bv. Washington.

Tevens neemt het aantal vanuit Europa en de V.S. geschreven artikels met meer dan de helft toe. Tijdens de censuurperiode zijn de krantenredacties dus enerzijds op eigen interpretatie en inspiratie, anderzijds op die van hun in de V.S. gestationeerde correspondenten of nieuwsagentschappen aangewezen. Laatstgenoemd fenomeen blijft, zeker voor de U.S.A., ook na de censuurperiode doorwerken.

We mogen met andere woorden stellen dat het invoeren van de censuurmaatregel op Grenada niet alleen effectief is geweest in die gevallen waar rechtstreeks in de nieuwsvergaring werd ingegrepen, maar ook door de wijze waarop de V.S.-regering inspeelde op de impliciet aan-

vaarde nieuwsconcepties en produktiewijzen die de Europese kranten op een routine-achtige manier hanteren.

Tot eenzelfde besluit komt ook Krzeminski voor de Westduitse radio-omroep: (19) "Die Redaktionsarbeit zum Grenada-Komplex ist in hohem Masse von der Anwendung erprobter Routineverfahren der Informationsbeschaffung und -verarbeitung gekennzeichnet."

besluit van het onderzoek

Het instellen van een perscensuur tijdens de eerste dagen van de invasie heeft er alleszins toe bijgedragen dat de aandacht van de internationale en dus ook Europese pers werd "afgeleid" van de aanval van een grote mogendheid op een klein eiland naar een ideologisch conflict tussen twee machtsblokken. Daar de VS-regering in deze Oost-West context juist de beweegredenen van haar actie legde, lijkt ons het vermoeden gewettigd dat het instellen van een perscensuur, naar opzet en effect, deel uitmaakte van een desinformatiecampagne waarbij de aandacht van de internationale pers werd gestuurd c.q. gemanipuleerd.

De resultaten van deze censuur zijn echter in het geval van Grenada slechts als een intensivering te zien van de gevolgen die inherent zijn aan het globale nieuwsproductieproces.

Ondanks de in de inleiding gesignaleerde methodologische beperkingen die aan ons onderzoeksoptzet inherent zijn, menen we immers dat de door ons geponeerde visie op nieuws — nieuws is het resultaat van een samenspel op basis van institutioneel gedetermineerde en collectief bepaalde keuzen onder de heersende economische, politieke en culturele belangentegenstellingen — in zijn algemeenheid in deze studie bevestigd wordt. Met andere woorden is gebleken dat ook kwaliteitskranten ingebed zitten in impliciet aanvaarde nieuwsconcepties en produktiewijzen die, wanneer de context daarvoor aanwezig is, dienstig gemaakt kunnen worden om hun produkt — het nieuws — te transformeren tot uitdrager van mythen of op zijn minst sterk symbolisch geladen en ideologisch geduide informatie.

Noten:

(0): Dit artikel is een uitgebreide samenvatting van een Cecowe-onderzoek naar de berichtgeving over de invasie van Grenada in zes Europese kwaliteitskranten. De volledige studie is verkrijgbaar als Cecowe-publicatie onder de referentie: Drijvers, J. en Servaes J. *Grenada: een kruidnagel in de Europese pers.*

Onderzoek naar de berichtgeving over de invasie van Grenada in enkele Westeuropese kwaliteitskranten. Centrum voor communicatiewetenschap, K.U.L., Leuven, 1986, 60 blz.

(1): Glasgow University Media Group. *More bad news.* Routledge & Kegan, Londen, 1980, blz. 3

(2): Dahlgren, P. *Beyond information. TV news as a cultural discourse.* School of journalism, Stockholm, 1984, blz. 6

(3): Golding, P. & Middleton, S. *Images of welfare. Press and public attitudes to poverty.* Martin Robertson, Oxford, 1982, blz. 12

(4): Hartley, J. *Understanding news.* Methuen, Londen, 1982, blz. 32

(5): White, R. *The significance of recent developments in the field of mass communications.* Paper presented at Sommatie 85, Veldhoven, 1985, blz. 19-20.

(6): White, R. (ib.)

(7): Cuthbert, M. *Journalistic perspectives on the Grenada crisis. Media coverage in the Caribbean, Canada, U.S. and Europe.* Press Association of Jamaica, Kingston, 1985

(8): Beardsworth, A. *Analysing press content. Some technical and methodological issues.*

In: Christian, H. (ed.) The sociology of journalism and the press; University of Keele, Keele, 1980.

(9): Cutler, L. *Foreign policy on deadline.* *In: Foreign Policy*, 1984, blz. 56

(10): Deze gegevens staan in de oorspronkelijke studie geïnventariseerd onder tabel 1, blz. 46

(11): cfr. (10) tabel 2, blz. 47-48

(12): Krzeminski, M. *Thematisierung im Hörfunk. Eine empirische Untersuchung der Redaktionsarbeit für die aktuelle Berichterstattung in den Hörfunkprogrammen des Westdeutschen Rundfunk.* Phil. Diss. Muenster, 1986, in voorbereiding.

(13): Krzeminski, M. (ib.)

(14): Krzeminski, M. (ib.)

(15): cfr. (10) tabel 3, blz. 49-50

(16): cfr. (10) tabellen 4 en 5, blz. 51 en 54

(17): cfr. (10) tabellen 6, 7, 8 en 10, blz. 54, 55, 56 en 58

(18): cfr. (10) tabel 9, blz. 57

(19): Krzeminski, M. (ib.)